

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Історико-філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур

**Літературна творчість Григорія Сковороди й сучасність
(до 300-річчя від дня народження)**

Збірник наукових статей

Одеса
2022

УДК 821.161.2.09

Рекомендовано до друку Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 4 від 27 жовтня 2022 року)

Редакційна колегія

Бандура Т. Й., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор

Боева Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Коваленко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземної мов Одеського державного аграрного університету

Літературна творчість Григорія Сковороди й сучасність (до 300-річчя від дня народження) : збірн. наук. статей. Одеса : Університет Ушинського, 2022. 218 с.

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2022

Література

1. Давня римська поезія в українських перекладах і переспівах : Хрестоматія / Укладач В. Маслюк. Львів : Світ, 2000. 328 с.
2. Поліщук Ф. М. Григорій Сковорода. Життя і творчість. Київ : Дніпро, 1978. 260 с.
3. Сковорода Г. Твори : у 2 т. Київ : Обереги, 2005. Т. 1 : Поезії, байки, трактати, діалоги. 528 с.
4. Сковорода Г. Твори : у 2 т. Київ : Обереги, 2005. Т. 2 : Трактати, діалоги, притчі, переклади, листи. 479 с.
5. Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2-х т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 1. 532 с.
6. Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2-х т. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 2. 576 с.
7. Шевчук Т. С. Естетичні та художні аспекти сквородинівськоїгораціани. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*, 2009. Вип. 27. С. 186–192.

УДК: 1(091)

Наталія Яремчук,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та
зарубіжної літератур
Університету Ушинського
Анна Поп,
студентка
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського

**КАТЕГОРІЯ ЩАСТЯ У ФІЛОСОФСЬКИХ МІРКУВАННЯХ
Г. СКОВОРОДИ («РОЗМОВА П'ЯТИ ПОДОРОЖНІХ ПРО ІСТИННЕ
ЩАСТЯ В ЖИТТІ»)**

Постановка проблеми. Досліджуючи багатогранну особистість Григорія Сковороди, мандрівного філософа, поета, музиканта, який настільки переріс попередників та сучасників, що його постать і загалом усе життя становлять унікальне явище української національної культури. Його творчість поєднала високу європейську освіченість і самобутній народний дух. Основним вченням Григорія Сковороди-філософа було питання про людське щастя, воно наскрізно проходить через усю його творчість. Спостерігаємо цю проблему і у праці «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературно-критичних досліджень, присвячених даній проблемі, значна кількість, адже вона поєднує у собі широке коло філософських та історичних проблем. В. Нічик у своїх працях проаналізувала та систематизувала розвиток філософської думки кінця XVI – XVIII століть [8]. До аналізу окремих проблем зверталися такі науковці як М. Кашуба, І. Огородник, Ю. Вільчинський, Ю. Федівим та інші.

Вивченням категорії щастя в творчості Григорія Сковороди займалися визначні науковці. Маємо на увазі праці Д. Багалія[1], І. Куташа[6], Г. Паласюк[9], М. Поповича [10], Г. Горака[3], І. Бичко[2] та інших.

Мета статті – визначити та проаналізувати категорію щастя у творчості Григорія Сковороди на прикладі твору «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті».

Виклад основного матеріалу. Епікур вважав, що «людина не позбавлена свободи волі і певною мірою є господарем свого життя»[5,15]. «Щастя у самодостатності індивіда, а до такого стану можна прийти, перебуваючи у рівновазі «найістиннішої з насолод», що полягає у відсутності страждання і звільненні від душевних тривог»[5; 15].

Увага до проблеми відчуття щастя, можливості його розуміння, здатності вважати себе щасливим чи принаймні знайти причини нещастя – наскрізна у творчості Григорія Сковороди. Категорії щастя присвячено

значну частину збірки «Басни Харьковскія» і цикл притч, написаних у першій половині 70-х років, серед них «Розмова п'яти подорожніх», «Дружня розмова про душевний світ», «Алфавіт, чи Буквар світу». Філософ-гуманіст був твердо переконаний у тому, що справжнє щастя людини полягає не в багатстві або насолоді, не в марній славі і владі, а в розумному задоволенні матеріальних і духовних потреб, у душевному спокої, в корисній праці, яка вдовольняє потреби людини і суспільства [7, 10].

Філософська спадщина Григорія Сковороди формувалася під впливом декількох чинників, ними є, перш за все, звернення до Біблії, знання грецької філософії, а також знайомство з різними філософськими системами, зокрема стоїцизмом. Проте Сковорода не сліпо наслідував інших мислителів, а робив свої висновки. Так, наприклад, він не погоджувався з точкою зору стоїків, що щастя подібне з апатією. Однією з основних варто виділити думку Григорія Сковороди про те, що людина повинна вміти керувати своїми пристрастями, приборкувати їх [6, 337]. Адже «не та людина щаслива, – пише І. Куташ у праці «Категорія щастя в філософії Г. Сковороди», – в житті якої немає розчарувань, зрад, страждань, а така, яка вміє їх прийняти і опанувати ними на дорозі до щастя» [6, 337].

Категорія щастя у доробку Григорія Сковороди тісно пов'язана з категорією розуму. Письменник впевнений, що людина наділена розумом для того, аби відшукати щастя. Проте, дослідник М. Попович акцентує увагу на певній розбіжності поглядів просвітників та мандрівного філософа. У своїй праці «Антиномія «простоти істини» у філософії Григорія Сковороди» цю розбіжність він описує так: «просвітництво обіцяло загальне щастя внаслідок перемоги розуму над передсудами, науки над темрявою десь у перспективі. Саме на далеку перспективу Сковорода не хоче покладатися. Якщо істина і щастя можливі, то не десь і колись, а тут і зараз» [10, 61].

Вчений Дмитро Багалій, котрий присвятив вивченню спадщини Григорія Сковороди велику кількість праць, має власний погляд щодо категорії щастя та поглядів письменника на цю проблему. Дослідник

проводить паралель між етичними поглядами Крістіана фон Вольфа та Григорія Сковороди. Вчений зазначає, що спільною є думка обох мислителів про те, що «для щастя потрібно робити те, що удосконалює людину та її близьких» [1, 444].

Григорій Сковорода переконаний в тому, що кожна людина має бути щасливою, адже кожен народжений для щастя. У «Розмова п'яти подорожніх...» один з персонажів зазначає: «Це так, ми народилися для справжнього щастя і мандруємо до нього, а життя наше — шлях, що тече, як річка» [4, 3]. Все життя – є пошук щастя: «Відаю, що шукає щастя, але, не тямлячи, де воно, впадає у нещастя. Премилосердна природа всім без винятку душам відкрила шлях до щастя...» [4, 6]. Письменник доводить, що щастя не залежить від статусу, від багатства: «Чому гадаєш, що, одержавши своє бажання, ошасливишся? Зваж, скільки тисяч людей його загубили! До яких тільки пороків не призводить здоров'я з багатством! Цілі республіки пропали через те. Чому ж ти багатства бажаєш, як щастя? Щастя нещасливим не робить. Чи не бачиш і тепер, як багатьох людей багатство пожерло, наче повинь всесвітнього потопу, а душі їхні надмірними вигадками з'їдають самі себе, як млинове каміння, крутячись без зерна? Звісна річ, Боже милосердя осипало б тебе багатством, коли б воно було тобі потрібне, а тепер викинь із душі це бажання, воно гетьно смердить світським квасом» [4, 8], від влади та навіть від матеріального становища: «Не прогнівися, друже мій, на мою чистосердечність. Уяви собі незчисленне множество тих, кому ніколи не бачити багатства, поклади на пам'ять усіх в образі хворих та перестарілих, усіх, хто народжений з нескладним тілом. Невже гадаєш, що премилосердна й дбала матір наша натура зачинила їм двері до щастя, ставши для них мачухою? Ех, будь ласка, не втискуй мені премудрого її помислу у вузькі рамці, не обмовляй її всемогутнього милосердя. Вона для кожного подиху добра, а не для деяких вибраних із самого тільки людського роду. Вона дбайливим своїм помислом виготовила все те, без чого не може здійснитися щастя останнього черв'яка, а коли чого бракує, то, звісно, зайвого. Кріт не

має очей, але що йому з того? Птахи не вміють будувати кораблі — непотрібно це їм, а кому потрібно — знає. Лілея не знає фабрик, вона і без них красна. Залиш, мій друже, це наклепницьке на рідну матір нашу прохання» [4, 8]. Григорій Сковорода вчить нас знаходити ось те довгоочікуване щастя в самих собі, а не серед зовнішніх чинників. Здається, що все просто, варто лиш зазирнути у власну душу і там знайдеш бажане. Але складність і полягає в тому, що не кожний може бути чесним з собою. Недарма Григорій Сковорода у діалозі «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя» пише: «Бачите, що справжнє щастя не в знатній посаді, не в гожості тіла, не в гарній країні, не в славному часі, не у високих науках, не у щедрому багатстві» [4, 9]. Проте автор стверджує, що заможні також можуть бути щасливими, але їхнє щастя залежить не від статків та посад : «Я не кажу, що щаслива людина не може відправляти високого звання чи жити у веселій стороні або користуватися багатством, а тільки кажу, що не чином, не стороною, не багатством людина щаслива. Коли у красному домі щедре багатство пахне, то причина цього не гарні кутки, пироги часто і не в славних кутках живуть» [4, 10].

У «Розмові п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» філософ утверджує високу мораль народу, заперечує міщанську суєту і панське неробство. Осмислюючи, в чому сутність щастя, Григорій Сковорода переповідає народні притчі, байки, легенди і в цей спосіб робить доступнішим для народу трактування таких понять як «щастя», «премудрість», і «доброчесність». Наприклад, дії святих апостолів : «Тому що просмерділося і скрізь воно є. Де знайдеш ти душу, не напоєну цим квасом? Хто не бажає честі, срібла, волостей? Ось тобі джерело невдоволення, скарг, печалі, ворожнечі, судової тяганини, воєн, грабунків, зlodійства, всіх машин, гачків і хитрості. З цього джерела народжуються зради, бунти, змови, викрадання скипетрів, падіння держав і прірва всіх нещасть. «Жодним способом-бо, — говорить святий Петро в Діях, — ніколи не їв я нічого огидного» . Нашою мовою «огидне», а еллінською належить —

κοινόν, тобто «спільне» — це все одно: спільне, світське, огидне. Мирська думка не є у серці мужа — чиста, а благо — κοινόν, соenum — свиням та бісам віддається. Хто їм на серці накреслив цю криву дорогу до щастя? Звісно, отець тьми» [4, 9]; Притча про безногого та сліпого мандрівників, що виявилися братами та допомогли один одному, відома ще з античності; байка про діда з бабою, котрі побудували хату без віконця і ходили до сенату вимагати світло, із середньовічної повчальної літератури, який був поширений у фольклорі як анекдот, але Скворода опрацював його через призму власного світогляду. Також у «Розмова п'яти подорожніх...» письменник ввів багато біблійних цитат: «У них і на них написано було наймудріше і всеблаженне таке слово: γνῶθι σεαυτόν nosce te ipsum — «Пізнай себе». Беззаперечно, так і в Біблії: «Глянь на себе, пізнай себе» (Мойсей) . «Божєє Царство в середині вас!» (Христос) . «Ви Божий храм» (Павло) . «Хто себе пізнав, той премудрий» (Соломон). «Коли не пізнаєш самого себе»(Соломон) . «Закон твій у мене в серці» (Давид) . «Хто не вірує, засуджений буде» (Христос)» [4,13]. Наведені цитати та притчі доводять, що самопізнання у міркуваннях Григорія Сквороди безпосередньо пов'язано з прийняттям Бога, вірою у Всевишнього.

У «Розмові п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» автор зазначає, що щастя людини — в ній самій, у тому, щоб пізнати свій власний внутрішній світ, бути добрим та гуманним. Щаслива людина та, яка здатна любити і яку люблять. Бо людина без любові — мертва. Щастя, за Сквородою, і в любові до природи, бо пізнаючи природу і себе в ній, людина зазнає радості від сприйняття прекрасного. Не може бути щастя без любові до рідної землі, до рідного краю. Філософ зазначає, що щастя поруч : «а воно скрізь і заведи з нами: як риба у воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Немає його ніде від того, що воно скрізь. Воно подібне до сонячного саява — відхилили лише душу свою» [4,11].

Висновки. Отже, слід зазначити, що в своїй творчості Григорій Скворода намагається осмислити категорію щастя та шляхи його

досягнення і реалізації. Звісно, може здатися, що погляди філософа на категорію щастя дещо неактуальні у наш час. Але Григорій Сковорода доводить, що істина в простому, адже щастя – одвічна цінність і воно (щастя) не може залежати лише від матеріального. У праці «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» ми дослідили роздуми письменника щодо найвищої цінності через біблійні твори і притчі.

Григорій Сковорода доводить, якщо щаслива окрема людина, то буде щасливим й суспільство, бо щасливі люди створюють відповідне оточення. Тобто щастя всього світу залежить відповідно від щастя кожного.

Концепція щастя у філософа забарвлена рисами української ментальності.

Література

1. Багалій Д. І. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. 2-ге вид., випр. Київ : Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. 472 с.
2. Бичко А., Бичко І. Концентрично-бароковий контекст української філософії: феномен Сковороди. Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність. Київ: Інститут філософії АН України, 2003. С. 51-78.
3. Горак Г. Природа в контексті екзистенції української людини. Філософія. Антропологія. Екологія 2001: Ноосферна альтернатива та нові пізнавальні теорії. Київ: Стилос, 2001. С.51-60.
4. Григорій Сковорода. «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» [Товариська розмова про душевний мир.] 1770-ті р. (Текст звірено із виданням: Григорій Сковорода. Твори в двох томах. Том 1. Трактати, діалоги. Ред. Олекса Мишанич). Київ: УНІГУ & НАН України, 1994. С. 325–358.
5. Гусак Н. Щастя в етичній концепції «конкордизму» Володимира Винниченка/ Дис. канд. філос. наук. К.,1999. 164с.
6. Куташ І. Категорія щастя в філософії Сковороди. Хроніка 2000. 2000. Вип. 37–38. С. 332–350.

7. Навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти Київ 2019, веб-сайт. URL:<https://topuch.com/navchalenij-posibnik-dlya-studentiv-zakladiv-vishoyi-osviti-ki/index10.html>
8. Нічик В. М. Реформаційні й гуманістичні ідеї в братських школах. *Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – початок XVII ст.)*. Київ: Наукова думка, 1990. С. 134–167.
9. Паласюк Г. Б. Теорія «сродної» праці Григорія Сковороди у контексті стоїчних пошуків щастя людини. Львів, 1999.
10. Попович М. В. Антиномія «простоти істини» у філософії Г. Сковороди. *Філософська думка*. 1982. № 5. С. 55–66.

УДК 37. 091. 4

Валерія Швайка
*студентка 2 курсу 1 групи
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського
Науковий керівник – канд. філол. наук, викл.
Павлюк Н. Л.*

ПОЕТИКАЛЬНА ПАРАДИГМА ПЕЙЗАЖНОЇ ЛІРИКИ Г. СКОВОРОДИ

Постановка проблеми. Пейзажна лірика – жанр, який складно опанувати, лише творчо багатогранний письменник зможе майстерно поєднати мотиви природи, філософії та релігії в одне органічне ціле, що саме і зробив Григорій Савович Сковорода. Глибину поетикальної парадигми пейзажної лірики можна віднайти саме в його творчості, зокрема в поезіях збірки «Сад божественних пісень». Тому, щоб повною мірою розкрити внутрішній світ людини, необхідно розглянути його інтерпретацію в творчості Григорія Сковороди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Постать Григорія Савовича Сковороди завжди була фігуральною у багатьох дослідженнях, але